

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ ОСІБ, ЯКІ ТЯЖІЮТЬ ДО РІЗНИХ ТИПІВ КУЛЬТУР

УДК: 159.9.072.43+316.72

Рибак Оксана Степанівна

Асистент кафедри психології Львівського національного університету ім. І.Франка, м. Львів (Україна)

Анотація. У статті узагальнено найактуальніші наукові підходи до ціннісних орієнтацій, розкрито значення ціннісних орієнтацій у розвитку особистості, висвітлено вплив культури на формування ціннісних орієнтацій. Емпірично виокремлено два кластери досліджуваних, схильних до різних типів культури. Досліджено їхні ціннісні орієнтації та залежність сформованих цінностей від типу культури, до якої вони тяжіють. У роботі виокремлено як наукове, так і прикладне значення досліджень культурно-ціннісних орієнтацій у таких широких сферах як дослідження споживачів, міжнародного бізнесу, крос-культурної психології, розвитку дитини, міжнародних відносин, антропології та соціології. Вказано подальші перспективи досліджень даної проблематики.

Ключові слова: цінності, ціннісні орієнтації, культура, типи культури, традиційна культура, сучасна культура, культура, що динамічно розвивається.

Постановка проблеми. У перехідні періоди розвитку суспільства проблема цінностей набуває першочергового значення. Українське суспільство переживає період нестабільності, соціальні зрушення, певну дезорієнтацію та дезідентифікацію особи. Закономірно, що така ситуація відображається на процесі переоцінювання цінностей, коли особа, а також суспільство загалом, заперечує старі цінності, однак, ще не має чітко сформованих нових.

Відомо, що система ціннісних орієнтацій виражає змістовне ставлення людини до

соціальної дійсності і в цій якості визначає мотивацію її поведінки, істотно впливає на усі сторони її діяльності. Це складний соціально-психологічний феномен, що характеризує спрямованість і зміст активності особи, визначає загальний підхід людини до світу, до себе, надаючи сенс і напрям особистим позиціям, поведінці, вчинкам. Система ціннісних орієнтацій має багаторівневу структуру. Вершина її – цінності, пов'язані з ідеалами і життєвими цілями особистості. Як елемент особистісної структури ціннісні орієнтації характеризують внутрішню готовність до здійснення певної

діяльності для задоволення потреб та інтересів, вказують на спрямованість її поведінки. Оскільки набір цінностей, які засвоює індивід в процесі соціалізації йому «транслуює» саме суспільство, дослідження системи ціннісних орієнтацій особистості, яка росте і розвивається в певній культурі, виявляється особливо актуальною проблемою. Вивчення ціннісних орієнтацій, що наявні у сучасному суспільстві потребує з'ясування природи, характеру та механізмів процесів, що відбуваються.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. При соціально-психологічному підході загальнометодологічною основою аналізу ціннісних орієнтацій є розуміння сутності особистості як похідної від суспільних відносин. Цей напрямок розробляється в дослідженнях наступних психологів: К. О. Абульханової-Славської, Б. Г. Ананьєва, Б. С. Круглова, О. М. Леонтьєва, Б. Ф. Ломова, С. Л. Рубінштейна, К. В. Шорохової та ін. При загальнопсихологічному підході розглядаються взаємозв'язки ціннісних орієнтацій із проблемами мотивації, самоактуалізації, задоволеності, активності особистості (В. Г. Асєєв, В. С. Бакіров, Ю. М. Забродін, А. Маслоу та ін.). Підкреслюється, що цінності характеризують спрямованість особистості й проявляються, насамперед, у мотивах діяльності (Г. О. Балл, Б. І. Додонов, Д. О. Леонтьєв та ін.)

Однією з актуальних проблем сучасної психології є питання аналізу зв'язку між культурою як соціо-психологічним феноменом та

психічними процесами, станами людини, її свідомістю, мисленням та ін. Цю проблему вивчали Т. Е. Рагозіна, Т. Г. Стефаненко, М. Херсковіц, Я. Щепанський, Г. Тріандіс, К. Леві-Строс, Ф. Боас, С. А. Токарев, Р. Бенедикт, Лур'є, Ф. Ніцше, М. Коул, Л. Леві-Брюль, Г. Г. Шпет, В. Б. Іорданський та ін.

Формулювання цілей статті: розкриття поняття ціннісних орієнтацій, встановлення взаємозв'язку ціннісних орієнтацій особистості та типу культури, до якого вона тяжіє. Одним із завдань статті виступає емпіричне дослідження ціннісних орієнтацій осіб, які тяжіють до різних типів культури.

Виклад основного матеріалу. Ціннісні орієнтації становлять стрижневу структуру особистості. Так, Ф. Клакхон і Ф. Стробек розглядали особистість як набір ціннісних орієнтацій. Вони визначали культурно-ціннісні орієнтації як складні, певним чином згруповані принципи, які скеровують потоки людського мислення і діяльності щодо вирішення загальнолюдських проблем. Ці орієнтації закладаються в період соціалізації дитини в межах культурної традиції.

Ціннісні детермінанти культури і ціннісні детермінанти особистості як члена цієї культури розглядались як ідентичні.

Спеціалісти в галузі психології культури стверджують, що нормативні канони психологічної культури особистості не можна вивчати без співвіднесення з конкретною соціальною групою, яка відрізняється, перш за все,

способом життя, ціннісними орієнтаціями, правилами і стереотипами поведінки. Так, М. Аргайл пише про те, що «ці характеристики соціальної групи обумовлюють норми регулювання та розвитку психіки. Соціокультурні традиції суспільства, характерний спосіб життя, рівень розвитку соціуму, психологічна культура особистості – усі ці явища тісно взаємопов'язані і взаємообумовлені. Їх ізольований розвиток або спрямована модифікація без урахування взаємозв'язків неможливі» [1].

Як стверджують етнопсихологи «пересаджування» психологічної культури з однієї спільноти в іншу, принаймні без відповідної модифікації та адаптації, приречене на фіаско. А. Г. Асмолов пише: «Наприклад, поширення в наш час у деяких соціальних групах європейських країн методу саморегуляції, який пропагується у буддистській культурі, напевно не буде успішним і глибоким без одночасного цілісного прийняття властивих буддизму принципів саморозвитку та самовдосконалення особистості, оскільки ці принципи вступають у конфлікт з компонентами, які формують психологічну культуру європейських етносів, що на рівні окремої особистості призводить до напруження як внутрішнього, так і в міжособистісних стосунках» [2, с. 271-272].

Представники психологічної антропології цікавляться в першу чергу способами соціалізації дітей у різних народів. Науковці стверджують, що культуру визначає поведінка. Дану поведінку А. Г. Асмолов називає со-

ціотиповою поведінкою особистості. Це та поведінка, яка, містить типові програми цієї культури і регулює діяльність в стандартних для цієї спільноти ситуаціях, що звільняє індивіда від прийняття індивідуальних рішень. Оскільки «соціотипову» поведінку підігнано до певного способу життя, вона дає збій тоді, коли людина потрапляє у нестандартну ситуацію, зокрема, в іншу культуру» [2, с. 102].

Ціннісні орієнтації, оцінки, очікування, моделі можуть бути усвідомлені й не усвідомлені. Вони історично й етнічно обумовлені. Кожен етнос має свої доміанти в цьому компоненті психологічної культури, наприклад: європейські етноси – інтелектуальний розвиток, Індія, Китай, Японія – вдосконалення саморегуляції, арабський Схід – комунікативна компетентність, мистецтво спілкування [1, с. 19-20].

Необхідно зазначити, що існують різні точки зору на зв'язок між культурою і етносом. Багато дослідників вважають, що кордони культури та етносу не ідентичні. З одного боку, однакові елементи культури можна виявити в різних народів. З іншого боку, кожен етнос може включати дуже несхожі елементи культури – українці живуть у Луганській і Львівській областях, але наскільки різні їхні оселі, костюми, пісні і танці. На це можна відповісти, що культура – не набір, а система певним чином взаємопов'язаних елементів. Ми не можемо знайти двох різних етносів з абсолютно однаковими культурами [7].

Т. Г. Стефаненко пише, що необхідно також мати на увазі, що в системі понять, прийнятої в етнології, під культурою часто розуміється вся та спільність, яка становить цей етнос. При такому розумінні культура охоплює всі прояви соціальної життєдіяльності без поділу на сфери господарювання, політики, соціальних відносин і культури у вузькому сенсі слова. Іншими словами, термін «культура» має на увазі суспільство в цілому і навіть расу в цілому [12, с. 19-20]. Відтепер культуру вже неможливо пов'язати лише з індивідуальними здібностями людини, так само як і ототожнювати з якоюсь особливою сферою життя суспільства.

В науковій літературі існує чимало підходів до типології культури. Розглянемо найважливіші з них. Так, М. Мід розрізняє три типи культур, аналізуючи відносини між поколіннями та співставляючи їх із темпом суспільного розвитку і типом сімейної організації. Таким чином, дослідниця виокремлює постфігуративні, конфігуративні та префігуративні культури.

У постфігуративних культурах діти, насамперед, навчаються у своїх попередників і минуле дорослих виступає майбутнім нових поколінь. Такі культури характеризуються повільним протіканням будь-яких змін. Важливою рисою постфігуративних культур виступає постулат, що спосіб життя є незмінним і завжди залишається одним і тим же.

Існують дві ключові умови для збере-

ження постконфігуративної культури – відсутність сумнівів та неусвідомленість. Досить часто постфігуративні стилі культур відновлюються після періодів повстань та революцій, спрямованих саме проти них. Ця частота вказує на доступність даної форми культури сучасній людині, так само як була доступна нашим предкам тисячі років тому. Усі суперечності, закладені у пам'ятках історії, в архівах і кодексах законів можуть бути реабсорбовані такими системами, оскільки сприймаються некритично, знаходяться за межами свідомості і тому не піддаються аналітичному мисленню [3].

Конфігуративним культурам притаманне навчання дітей і дорослих у своїх ровесників. Суспільств, де кофігурація є єдиною формою передачі культури, є мало, і невідомо ні одного такого суспільства, де б зберігалась лише ця модель протягом життя декількох поколінь. У суспільстві, де єдиною моделлю передачі культури стала конфігурація, і старі, і молоді вважають природньою відмінність форм поведінки у кожного наступного покоління порівняно з попереднім. У всіх конфігуративних культурах керують старші за віком, визначаючи стиль конфігурації, встановлюючи межі її прояву у поведінці молодих.

Префігуративні культури, які відображають сучасне життя, передбачають той факт, що дорослі вчаться також у своїх дітей. Сьогодення характеризується поєднанням культур і народів, оскільки їхні представники ак-

тивно спілкуються в межах електронної комунікативної системи. Таким чином, у молодого покоління з'явився спільний досвід, якого не було і ніколи вже не буде у старших. А також, досвід старшого покоління не повториться у способі життя молоді. М. Мід зазначає, що трансмісія культури відбувається не лише від батьків до дітей, але й навпаки, від дітей до батьків. Поширене явище, коли діти інтерпретують сьогодення та культурний спадок на свій манер і, таким чином, частково змінюють ставлення старшого покоління до традиційних усталених речей.

Однак, на думку І. Кона, досвід минулих поколінь та певна культурна традиція завжди виступає «точкою відліку» будь-яких нововведень та інновацій молодого покоління [5, с. 37].

Відома дослідниця соціальних груп, етнопсихолог Л. Г. Почебут також займалась дослідженням культури та її типологією. На основі тесту Л. Г. Почебут створила класифікацію та виокремила три типи культур, а саме, традиційну, сучасну та культуру, що динамічно розвивається.

Традиційна культура характеризується орієнтацією людей на минуле, дотриманням традицій, інтересом до історії своєї країни. Представники цієї культури сприймають природу як вічну таємницю буття, яку вони не прагнуть розгадати. Людина розглядається як істота, залежна від найближчого соціального оточення. Велике значення мають сімейні сто-

сунки, традиційність ролевих стосунків у сім'ї, релігійні орієнтації. Внутрішня свобода людини не допускається у такій культурі. За вчинками, діями і навіть думками людини ведеться постійний строгий нагляд зі сторони суспільства. Процедура прийняття рішень відбувається колективно, результат рішення залежить від старших за віком. Діяльність людини строго регламентована. За успіхи у роботі та творче ставлення до своєї справи людину винагороджують, як правило, не відразу, а через певний час.

Сучасна культура характеризується орієнтацією людей на теперішнє, на сучасні події. Люди намагаються жити у гармонії з природою, берегти її, цікавляться екологічними питаннями. Людська суть приймається як досить суперечливе явище. Цінності цієї культури зосереджені на людині, її правах, покликанні, розвитку її здібностей, самореалізації та самоактуалізації. Стосунки між людьми зазвичай носять формальний характер, вони чітко визначені статусом і роллю в соціальній системі. Дружні взаємостосунки налагоджуються повільно і характеризуються глибиною та відданістю. Суспільство прагне регулювати поведінку людини опираючись на мораль, етичні норми і правила. В процесі спілкування люди зазвичай стримані, намагаються дотримуватись соціальної дистанції і ролевих приписів. Прийняття індивідуальних рішень здійснюються в процесі погодження взаємних потреб, інтересів і планів на майбутнє з групою, сім'

єю, робочим колективом. За результати своєї діяльності людина прагне отримати не матеріальну, а моральну винагороду (славу, визнання, успіх).

Культура, що динамічно розвивається, характеризується орієнтацією людей на майбутнє, на досягнення швидких вагомих результатів. Люди створюють короткотермінові плани і намагаються їх реалізувати якнайшвидше. Для людей цієї культури «час – гроші». Природа не являє собою загадку. Оскільки життя – це проблема, яку потрібно швидко та успішно вирішити, природа повинна підкорятись людині. Усі її таємниці потрібно розгадати, закони розвитку повинні бути встановлені та описані. Завданням людини – керувати природою. Людська природа вважається свободо-

любною. Культивується індивідуальність, незалежність, автономність від соціального оточення. Процес прийняття рішень відбувається індивідуально. Індивідуальні інтереси та цінності мають велике значення. Люди відверті, щирі, безпосередні у спілкуванні, орієнтуються на рівність ролевих відносин, а не на ієрархію. Надання суспільством рівних можливостей для розвитку кожної людини визнається соціально визнаною цінністю. Основу суспільного контролю складає не мораль, а законність, неможливість уникнення покарання і неминучість матеріальної винагороди. Увага представників даної культури зосереджена на справі, завданні, роботі. Людина часто свідомо приносить себе в жертву справі, успіху, прогресу, матеріальному достатку. Успішна

Таблиця 1.

Відмінності різних типів культур (за Л. Г. Почебут)

Традиційна культура	Сучасна культура	Культура, що динамічно розвивається
Орієнтація на минуле	Орієнтація на теперішнє	Орієнтація на майбутнє
Дотримання традицій, інтерес до історії своєї країни	Цінності цієї культури зосереджені на людині, її правах, поклонінні, розвитку її здібностей, самореалізації та самоактуалізації	Рівні можливості для розвитку кожної людини визнаються соціально визнаною цінністю. Індивідуальні інтереси та цінності.
Велике значення найближчого соціального оточення	Стосунки між людьми зазвичай носять формальний характер	Культивується індивідуальність, незалежність, автономність від соціального оточення
За вчинками, діями і навіть думками людини ведеться постійний строгий нагляд зі сторони суспільства	Суспільство прагне регулювати поведінку людини опираючись на мораль, етичні норми і правила	Основу суспільного контролю складає не мораль, а законність
Традиційність ролевих стосунків у сім'ї	Стосунки між людьми зазвичай носять формальний характер, вони чітко визначені статусом і роллю в соціальній системі	Відвертість, щирість, безпосередність у спілкуванні, орієнтація на рівність ролевих стосунків, а не на ієрархію
Колективна процедура прийняття рішень	Прийняття індивідуальних рішень здійснюються в процесі погодження взаємних потреб, інтересів і планів з групою, сім'єю	Процес прийняття рішень відбувається індивідуально

діяльність передбачає, перш за все, швидку матеріальну винагороду.

Узагальнюючи ці характеристики різних типів культури, можна подати такі їх відмінності (Табл. 1).

Дослідження Галичанської А. В. показують, що у нашому суспільстві переважає сучасний та традиційний тип культури, найменше проявляється тип культури динамічного розвитку як реальне культурне середовище. Хоча більшість респондентів виявила бажання жити у традиційній культурі. Таку ситуацію можна пояснити тяжінням до стабільності та сталості, впевненості у завтрашньому дні [4].

Емпіричне дослідження. У емпіричному дослідженні ціннісних орієнтацій осіб, що тяжіють до різних типів культур, ми застосували наступні методики: Тест «Ціннісні орієнтації» М. Рокича; морфологічний тест життєвих цінностей В. Ф. Сопова та Л. В. Карпушиної, тест «Культурно-ціннісні орієнтації» Л. Г. Почебут, тест «Розуміння моральних цінностей» І. А. Дячука, а також тест «Сенсожиттєві орієнтації» Д. О. Леонтєва.

Для опрацювання первинних результатів використано якісний, кластерний, порівняльний та кореляційний аналіз (у програмі (STATISTICA 10.0)). Групу досліджуваних склали 80 досліджуваних, а саме студенти Львівського національного університету імені Івана Франка віком 22 – 24 роки.

Для повнішого з'ясування суті цінностей ми провели *кластерний аналіз*, який до-

зволив виділити дві групи досліджуваних схильних до різних типів культури. За основу поділу бралися шкали схильності до певного типу культури, де досліджувані схильні до ТК (традиційної культури) утворили перший кластер, досліджувані схильні до СК (сучасної культури) і КДР (культури, що динамічно розвивається) – другий кластер.

До першого кластеру увійшли 37 досліджуваних (коректність кластеризації 100%), до другого кластеру – 43 особи (коректність кластеризації 100%), Отже, до першого кластеру потрапили 46% досліджуваних, до другого кластеру – 54 % досліджуваних.

Порівняльний аналіз за t-критерієм

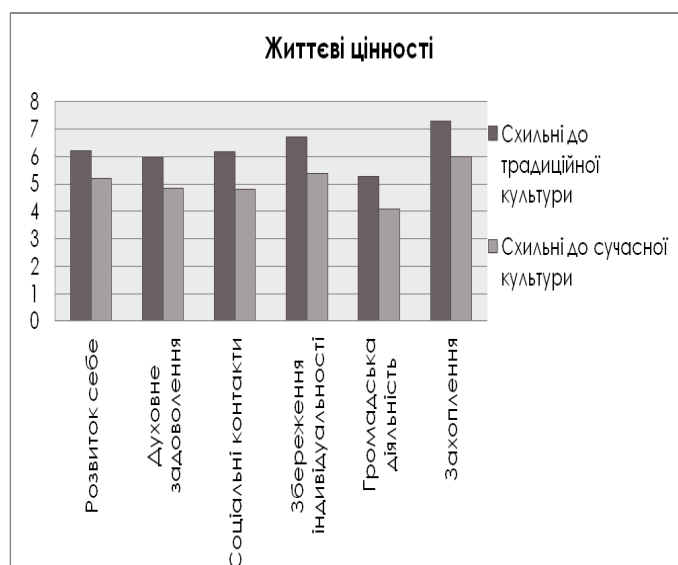

Рис. 1. Графічне зображення прямих взаємозв'язків схильності до ТК з ціннісними орієнтаціями

Стюдента показав суттєві відмінності між цими двома групами. Як бачимо з рисунка (Рис. 1), досліджувані першого кластеру

демонструють вищий показник таких життєвих цінностей як розвиток себе (пізнання своїх індивідуальних особливостей, постійний розвиток своїх здібностей та інших особистісних характеристик), духовне задоволення (дотримання морально-етичних принципів, перевага духовних потреб над матеріальними), соціальні контакти (налагодження сприятливих стосунків у різних сферах соціальної взаємодії, розширення своїх міжособових зв'язків, реалізація своєї соціальної ролі), збереження індивідуальності (переважання власних думок, поглядів, переконань, над загальноприйнятими, захист своєї неповторності та незалежності), прагнення займатись громадською діяльністю, і реалізовувати свої захоплення, тобто усі дані цінності є важливішими для досліджуваних, схильних до ТК. Цікавим є те, що збереження індивідуальності є важливішим для схильних до ТК, ніж для схильних до СК.

За методикою М. Рокича було використано ранжування цінностей, тому менший результат свідчить про більшу вагомість цінності для даного кластеру. Що стосується термінальних цінностей, то виявлено, що досліджувані схильні до СК надають більшого значення наявності добрих і вірних друзів (саме СК характеризується тим, що дружні стосунки налагоджуються повільно і характеризуються глибиною та відданістю). Тоді як схильні до ТК більше цінують продуктивне життя, тобто максимальне використання своїх можливос-

тей, сил і здібностей на благо суспільства та соціального оточення.

Щодо інструментальних цінностей, схильні до СК приділяють особливе значення освіченості, тобто широті власних знань і високій загальній культурі, а також раціоналізму, тобто вмінню реалістично і логічно мислити, приймати обмірковані, раціональні рішення.

Таким чином, кластерний аналіз допоміг з'ясувати специфіку цінностей досліджуваних, схильних до різних типів культури.

Беручи до уваги ієрархію цінностей для двох кластерів, слід відзначити наступні відмінності. Найважливішими термінальними цінностями для осіб, що тяжіють до традиційної культури виявились здоров'я, любов, життєва мудрість, впевненість у собі, активне діяльне життя. У свою чергу, для осіб, що тяжіють до сучасної культури, вибудувалась наступна ієрархія: любов, здоров'я, впевненість у собі, розвиток, щасливе сімейне життя. Таким чином, у традиційній культурі на першому місці виступає цінність здоров'я, а в сучасній культурі – любов. За теорією Еріка Еріксона, саме у юнацькому віці люди розв'язують питання любові [8, с. 178]. Бачимо цю цінність на першому місці у осіб, які тяжіють до сучасної культури. У традиційній культурі посідає перше місце глобальна цінність здоров'я, а любов посідає вже друге місце. На третьому місці виступає життєва мудрість, яка передається від покоління до покоління і де-

монструє важливість взаємозв'язку поколінь, на відміну від сучасної культури, де цей взаємозв'язок не є вирішальним, акцент робиться на індивідуальність та на розвиток особистості. Таким чином, у сучасній культурі на третьому і четвертому місці за важливістю є впевненість у собі та розвиток відповідно. Це пояснюється тим, що у сучасній культурі люди розраховують на власні сили, опираються на свої здібності. Ще одна особливість осіб, які тяжіють до сучасної культури, надання великого значення щасливому сімейному життю, тоді як у осіб, схильних до традиційної культури, на п'ятому місці ціннісної матриці виявляється активне діяльне життя. Дана ситуація пояснюється тим, що активне діяльне життя передбачає максимальну віддачу людини на користь загальному благу, на користь суспільства, у якому знаходиться людина.

У свою чергу в ході дослідження найважливішими інструментальними цінностями для осіб, які тяжіють до традиційної культури виокремились чесність, життєрадісність, незалежність, відповідальність та освіченість. Тоді як в осіб, які тяжіють до сучасної культури, освіченість зайняла перше місце серед інструментальних цінностей. В сучасній культурі освіченість розглядається як спосіб досягнення самостійності, фінансової незалежності. На відміну від осіб сучасної культури, особи, які тяжіють до традиційної культури, надають першочергово значення такій інструментальній цінності як чесність, що є важливою для

добробуту не лише окремої людини, але й цілого суспільства. Життєрадісність та незалежність виступають однаково важливими для обох кластерів. Самоконтроль займає п'яту важливу позицію для осіб, що тяжіють до сучасної культури, оскільки вважають, що все знаходиться у їхніх руках, своїм життям можливо керувати, тільки для цього потрібно навчитись керувати собою, тобто здійснювати самоконтроль. Тоді як для осіб, що тяжіють до традиційної культури, важливою цінністю виступає відповідальність, в першу чергу відповідальність перед суспільством за свої вчинки, здобутки.

Кореляційний аналіз результатів дослідження цінностей осіб, що схильні до різних типів культур виявив наступні взаємозв'язки між шкалами (при рівні значущості $p < 0,05$ та $R_{кр.} = 0,39$):

Прямий взаємозв'язок схильності до ТК з такими шкалами: розвиток себе (0,24), духовне задоволення (0,24), соціальні контакти (0,29), матеріальне становище (0,26), збереження індивідуальності (0,28) (Рис. 2).

Спостерігається обернена кореляція схильності до ТК зі шкалою «Наявність гарних і вірних друзів» (0,25). Прямий взаємозв'язок встановлено схильності до ТК з такою шкалою як «Продуктивне життя» (-,28). У зв'язку з ранжуванням інтерпретація проводиться від зворотного.

Особи, які тяжіють до традиційної культури, надають великого значення продукти-

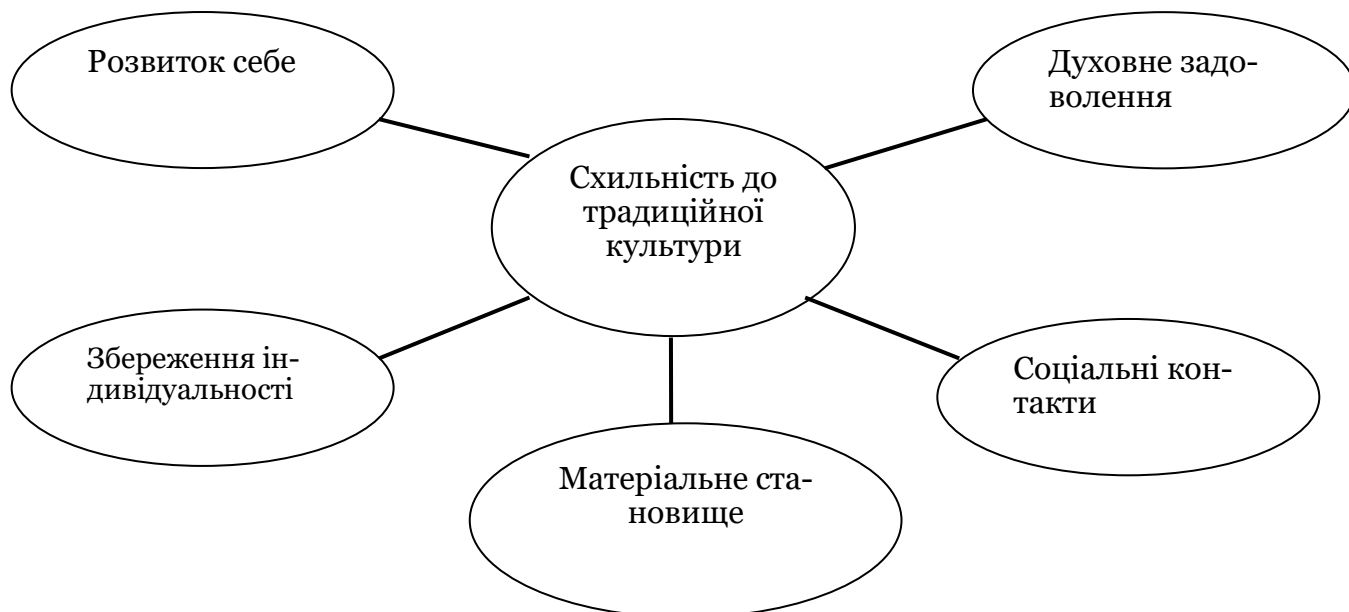

Рис. 2. Графічне зображення прямих взаємозв'язків схильності до ТК з ціннісними орієнтаціями

Рис. 3. Графічне зображення прямих та обернених взаємозв'язків схильності до ТК з ціннісними орієнтаціями

вному життю, тобто максимально повному використанню своїх можливостей, сил і здібностей на благо суспільства та його членів. В той час, як наявність гарних і вірних друзів не є важливою цінністю для осіб схильних до традиційної культури, що пояснюється наявністю міцних стосунків в межах родини та сім'ї.

У схильних до СК спостерігається обернена кореляція із наступними шкалами: духовне задоволення (0,22), збереження індивідуальності (0,26) (рис. 4).

Як бачимо, особи, які тяжіють до сучасної культури, надають меншого значення духовному задоволенню, що пояснюється сприйманням сучасної дійсності як динамічного процесу. Також дані особи не надають великої ваги збереженню індивідуальності. Такий стан речей пояснюється тим, що дана цінність реалізована, люди не відчувають загрози збереженню власної індивідуальності, можуть її вільно виявляти.

Висновки. Таким чином, за результата-

Рис. 4. Графічне зображення обернених взаємозв'язків схильності до СК з ціннісними орієнтаціями

ми проведеного дослідження підтверджено взаємозв'язок ціннісних орієнтацій особистості та типу культури, до якого вона тяжіє. Проведене емпіричне дослідження дало змогу визначити наступні особливості:

збереження індивідуальності є важливішим для групи досліджуваних, які тяжіють до традиційної культури (далі ТК), ніж для групи досліджуваних, які тяжіють до сучасної культури (далі СК). Цей факт можна пояснити тим, що традиційна культура характеризується меншою можливістю забезпечення людині захисту її неповторності та незалежності, тобто збереження її індивідуальності, тому досліджувані наголошують на цій цінності.

досліджувані, що тяжіють до СК надають більшого значення **наявності добрих і вірних друзів**. Сучасний тип культури характеризується тим, що дружні відносини налагоджуються повільно і характеризуються глибиною та відданістю. Тоді як ті, хто тяжіє до ТК більше цінують **продуктивне життя**, тобто максимальне використання своїх можливостей, сил і здібностей на благо суспільства та соціального оточення.

досліджувані, що тяжіють до СК приділяють особливе, більше ніж досліджувані, що тяжіють до ТК, значення **освіченості**, тобто широті власних знань і високій загальній культурі, а також **раціоналізму**, тобто вмінню реалістично і логічно мислити, приймати обмірковані, раціональні рішення.

Проаналізувавши різні підходи до типології культури, бачимо, що культура складається з багатьох підсистем і компоненти цих підсистем тісно взаємодіють між собою. Кожен компонент виступає необхідною умовою функціонування культури. Застосування методів, які не порушують основоположні взаємозв'язки і дозволяють виокремити простіші блоки та описати важливі ознаки всередині цих блоків. Таким чином, виділення типів культури є методологічним прийомом її аналізу та вивчення. Виділення таких типів культури як традиційна, сучасна та культури, що динамічно розвивається дозволяє детальніше з'ясувати особливості культури загалом. Поділ культури як системи на простіші підсистеми, які характеризуються певними ознаками, дозволяє детально проаналізувати сам феномен ку-

льтури. Крім того, у даному дослідженні наголошується значення цінностей та ціннісних орієнтацій як невід'ємної характеристики культури.

Перелік використаних джерел:

1. Аргайл М. Психология счастья: Пер. с англ. – М., 1990.
2. Асмолов А. Г. Психология личности. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1990. – С. 258-272.
3. Данилюк І. В. Маргарет Мід як фундатор наукового напрямку "Культура і особистість" / І. В. Данилюк // Психологія і особистість. - 2013. - № 2. - С. 29-42.
4. Галичанська А. В. Родинна традиція як умова запобігання міжпоколінних конфліктів у підлітків в сім'ї / А. В. Галичанська // Автореф. к. психол.н. – К., 2011. – 19 с.
5. Глиняннюк Н. В. Психолого-педагогічні умови формування ціннісних орієнтацій сучасної студентської молоді [Електронний ресурс] / Н. В. Глиняннюк. – Режим доступу :http://tme.uomo.edu.ua/docs/Dod/3_2010/Glinaniyk.pdf
6. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис: пер.с англ. / Э. Эриксон ; общ. ред. и предисл. А. В. Толстых. – 2-е изд. – М. : Флинта : МПСИ : Прогресс, 2006. – 352 с.
7. Kluckhohn F. & Strodtbeck, R. (1961). Variations in value orientations. Evanston, IL: Row Peterson.
8. Кон И. С. Социология личности. – М., 1967. – с. 35 – 38.
9. Mead M., Wolfenstein, M. (1955). Childhood in Contemporary Cultures. University of Chicago Press.
10. Підлужна О. П. Система цінностей як основа формування культури споживання. Наукові записки. Т. - 96. Соціологічні науки. С. 73 – 77.
11. Рагозина Т. Э. Культура: исторические судьбы и понятия // Філософія культури: Мова. Раціональність. Освіта. Матеріали Другої Всеукраїнської науково-

практичної конференції 20 квітня 2012 року / Під наук. Редакцією к. філос. н. Давидова П. Г. – Донецьк: ДонІЗТ, 2012. – С. 20-23.

12. Стефаненко Т.Г. Этнопсихология — М.: Институт психологии РАН, «Академический проект», 1999. – 320 с.

References (Transliteration):

1. Argyle M. (1990). The Psychology of Happiness: Tr. from English.
2. Asmolov A. H. (1990). Psychology of Individual: Moscow University Publishing House, 258-272.
3. Danyliuk, I. V. (2013). Margaret Mead as the Founder of the Scientific Direction Culture and Personality. Psychology and Personality. Scientific Journal: Kyiv – Poltava, 2 (4), 29-42.
4. Halychanska, A. V. (2011). Family Tradition as a Condition for Preventing Inter-Generational Conflicts with Teenagers in the Family: Kyiv, 17-19.
5. Hlynianiyuk, N. V. (2010). Psychological and Pedagogical Conditions of Developing Value Orientations in Contemporary Student Youth. Retrieved from http://tme.uomo.edu.ua/docs/Dod/3_2010/Glinaniyk.pdf
6. Erikson, E. (2006). Identity: Youth and Crisis: Tr. from English. M. : Flinta : MPSI : Progress, 178-187.
7. Kluckhohn, F. & Strodtbeck, R. (1961). Variations in value orientations. Evanston, IL: Row Peterson.
8. Kon, I. (1967). Sociology of Individual, 37.
9. Mead, M., Wolfenstein, M. (1955). Childhood in Contemporary Cultures. University of Chicago Press.
10. Pidluzhna, O. P. (2009). The System of Values as the Basis for Consumption Culture Development. Scientific messages. Vol. 96. Social sciences, 73-77.
11. Rahozina, T. E. (2012) Culture: Historical Fates and Notions. Philosophy of Culture: Language. Rationality. Education. Materials of the Second All-Ukrainian Scientific and Practical Conference of April 20, 2012. Donetsk: Don-IZT, 20-23.
12. Stefanenko, T.G. (1999). Ethnopsychology. M. :

Institute of psychology RAN, 320.

Rybak Oksana

Assistant of the Department of Psychology of I. Franko at Lviv National University, Lviv (Ukraine)

**VALUE ORIENTATIONS OF PEOPLE
LEANING TOWARD DIFFERENT TYPES
OF CULTURE**

ABSTRACT

The article summarizes the most up-to-date scientific approaches to value orientations, reveals the importance of value orientations in the development of personality, highlights the influence of culture on the formation of value orientations. Two clusters of the studied subjects susceptible to different types of culture are empirically isolated. Their value orientations and the dependence of the formed values on the type of culture to which they tend to be studied are investigated.

The paper highlights both the scientific and applied value of research on cultural and value orientations in such broad areas as consumer research, international business, cross-cultural psychology, child development, international relations, anthropology and sociology. Further prospects of research of this problem are indicated.

After analyzing different approaches to the typology of culture, we can see that culture consists of many subsystems and components of these subsystems that interact closely with each other. Each component is the necessary condition for the functioning of culture. Applying methods that do not violate the underlying relationships and allow us to distinguish simple blocks and de-

scribe important features inside these blocks. Thus, the selection of types of culture is a methodological method of its analysis and study. The isolation of such types of culture as traditional, modern and dynamically developing cultures makes it possible to elucidate the particularities of culture in general. The division of the culture as a system into simpler subsystems, which are characterized by certain features, allows us to analyze in detail the phenomenon of culture itself. In addition, this study emphasizes the importance of values and value orientations as an inseparable characteristic of culture.

Key words: values, value orientations, types of culture, culture, traditional culture, modern culture, a dynamically developing culture.

Рыбак Оксана Степановна

Ассистент кафедры психологии Львовского национального университета им. И.Франка, м. Львов (Украина)

**ЦЕННОСТНЫЕ ОРИЕНТАЦИИ ЛИЦ,
ТЯГОТЕЮЩИХ К РАЗНЫМ ТИПАМ
КУЛЬТУР**

Аннотация. Статья посвящена обобщению актуальных научных подходов к проблеме ценностных ориентаций, раскрытию значения ценностных ориентаций в развитии личности, освещению влияния культуры на формирование ценностных ориентаций. Эмпирически выделены два кластера испытуемых, склонных к различным типам культуры. Исследовано их ценностные ориентации и зависимость сложившихся ценностей от типа

культуры, к которой они тяготеют. В работе выделены как научное, так и прикладное значение исследований культурно-ценностных ориентаций в таких широких сферах как исследование потребителей, международного бизнеса, кросс-культурной психологии, развития международных отношений, антропологии и социологии. Указано дальнейшие перспективы исследований данной проблематики.

Проанализировав различные подходы к типологии культуры, видим, что культура состоит из многих подсистем и компоненты этих подсистем тесно взаимодействуют между собой. Каждый компонент выступает необходимым условием функционирования культуры. Применены методы, которые не нарушают основополагающие взаимосвязи и позволяют выделить простые блоки и описать важные признаки внутри этих блоков.

Таким образом, выделение типов культуры является методологическим приемом ее анализа и изучения. Выделение таких типов культуры как традиционная, современная и культура динамично развивающаяся позволяет более детально выяснить особенности культуры в целом. Разделение культуры как системы на более простые подсистемы, которые характеризуются определенными признаками, позволяет детально проанализировать сам феномен культуры. Кроме того, в данном исследовании отмечается значение ценностей и ценностных ориентаций как неотъемлемой характеристики культуры.

Ключевые слова: ценности, ценностные ориентации, культура, типы культуры, традиционная культура, современная культура, культура динамично развивающаяся.

Дата отримання статті: 04.10.2018

Дата рекомендації до друку: 18.10.2018

Дата оприлюднення: 01.11.2018